

УДК 37.013.77 (477)

Хоружа Л.Л.,

проректор з наукової роботи

Київського університету імені Бориса Грінченка,

доктор педагогічних наук, професор

РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК СУТНІСНА ІДЕЯ ПЕДАГОГІКИ К. УШИНСЬКОГО

У статті акцентується увага на системотвірній ідеї усієї педагогіки К. Ушинського — розвитку людини. Висвітлено підходи вченого до розуміння цього феномена, ступінь вивчення сучасними дослідниками його наукового доробку та актуальність проблеми в умовах модернізації вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: розвиток людини, модернізація, фізичне вдосконалення, розумове вдосконалення, моральне вдосконалення.

Модернізація української освіти у ХХІ ст., реалізація її парадигм потребують не тільки нових теоретико-методологічних підходів, але й осмислення педагогічних концепцій минулого, вивчення наукових доробків відомих педагогів, учених. У цьому контексті аналіз педагогічної спадщини К. Ушинського дає змогу визначити концептуальні ідеї, які є актуальними сьогодні та складають основу модернізаційних процесів у вітчизняній освіті. Велика і багатогранна спадщина Костянтина Дмитровича стосується широкого спектра педагогічних проблем освітньо-виховного характеру, спрямованих на формування «нової людини». Всебічне пізнання вченим людини задля гармонізації її розвитку є основою для вирішення цих проблем.

Розвиток людини є сукупним педагогічним результатом, тому саме поняття «розвиток» дає змогу визначити загальну стратегію осмислення вченим феномену дитини. Він сприймає її такою, що постійно змінюється відповідно до іманентних законів: від природи вона наділена різними задатками, здібностями, однак їх розвиток залежить від умов життя і виховання. Тому, на думку К. Ушинського, щоб сприяти удосконаленню її людської природи, необхідно знати закони духовного і фізичного розвитку дитини, психофізіологічних процесів.

У своїх філософських поглядах на природу людини вчений, рухаючись від ідеалізму до матеріалізму, дотримувався еволюційного вчення, вважав людину частиною живої природи. У роботі *«Людина як предмет виховання»* він акцентував увагу на характеристиці організму взагалі, його зв'язку з середовищем, поступальності та поетапності розвитку особистості. К. Ушинський зазначав, що людина йде в удосконаленні свого життя не стрибками, але поступово, крок за кроком, і, якщо вона не зробить попереднього кроку, вона не зможе зробити наступного [1, 19]. З метою визначення сукупності знань про людину вчений вивчав процеси її розвитку, аналізував вчення фізіологів, психологів, філософів, соціологів, вважаючи це вкрай важливим для педагогічної діяльності, спрямованої на задоволення вищих моральних і духовних потреб особистості.

Продовжуючи міркувати над складним процесом розвитку людини, у роботі *«Праця в її психічному і виховному значенні»* К. Ушинський підкреслював значення трудової діяльності як формувальної основи цього процесу. Праця, по-перше, є основою і засобом людського існування, по-друге, вона є джерелом фізичного, розумового і морального вдосконалення людини. Вільна праця, на думку педагога, потрібна людині для розвитку почуття людської гідності, моральних якостей, соціального самовизначення. Тому основним завданням педагогів є виховання у дитини любові і жадоби до серйозної праці, звички працювати.

У цьому контексті особливу увагу учений приділяв фізичній праці, її поєднанню з розумовою. Необхідною умовою є посиленість як фізичної, так і розумової праці, відповідність віковій дитині, самостійний характер праці (все, що дитина може робити сама, повинна робити сама), чергування видів праці: праця фізична є не

тільки приємним, але й корисним відпочинком після розумової. Вчений зробив спробу обґрунтувати мету, зміст та форму фізичного виховання дітей, виходячи з основ анатомії та фізіології людини, медицини, санітарії і гігієни, приділивши велику увагу зміцненню нервової системи учнів та вихованню у них волі різними способами фізичного загартування.

Розвиток людини активно відбувається у процесі навчання, здійснення якого неможливе без знання психофізіологічних закономірностей пізнавальної діяльності. Чітке визначення дидактичних завдань, змісту освіти впливає на ефективність навчального процесу, його спрямованість на розвиток пам'яті, мислення, почуттів, волі особистості.

Свої міркування щодо багатоаспектності процесу розвитку людини вчений продовжує у працях *«Теоретичні проблеми виховання і освіти. Про користь педагогічної літератури»*, *«Три елементи школи»*, наголошуючи на винятковій ролі вчителя у реалізації педагогічного процесу, володінні ним професійними вміннями, прагненні до самоосвіти. Педагогічна діяльність, пов'язана із розвитком особистості, зазначає К. Ушинський, є не монотонною працею, а процесом постійного натхнення, духовного збагачення вчителя.

Аналізуючи спадщину вченого крізь призму міждисциплінарності та системності, узагальнюючи основні ідеї, які пов'язані із розвитком і становленням особистості, слід відзначити їх інтегрованість, взаємозалежність, цілісність та надзвичайну актуальність для сучасної педагогічної науки і практики. Відсутність у сучасній педагогіці цілісного концептуального бачення процесу розвитку особистості, дисперсія його на складові частини (виховання, навчання, формування тощо) унеможливають, як зазначав К. Ушинський, всебічне пізнання людини у самому широкому розумінні цього слова.

Слід зазначити, що й у рецепціях вітчизняних педагогів, які вивчали спадщину К. Ушинського, досі не було помічено спрямованості на осмислення питань системності та цілісності у розвитку особистості. Відтак на особливості інтерпретації філософських, психологічних, релігійних та педагогічних ідей вченого впливали соціально-політичні та культурно-освітні процеси в Україні та Росії. Серед тематики наукових доробків сучасників, які вивчали спадщину вченого, слід визначити такі напрями: життєвий шлях

К. Ушинського (М. Антонєць, Н. Волкова, А. Сбруєва, Ю. Ступак та інші), проблеми психології та антропології педагогічної концепції (Н. Дічек, М. Євтух, В. Чаплигін), питання національного виховання та формування людини-громадянина, людини-патріота (Л. Березівська, А. Богущ, О. Сухомлинська), формування особистості вчителя (Н. Глузман, Т. Довженко, І. Стражнікова та інші). Продовження об'єктивного і неупередженого дослідження доробку вченого в контексті сучасних педагогічних парадигм (демократизм, гуманізм, контекстність, суб'єктність тощо) стане вагомим складовою модернізації системи української освіти.

Дійсно, внесок К. Ушинського в педагогіку є настільки плідним і вагомим, що інтерес до його творчого доробку не зменшується і нині. Сподіваюсь, що нинішня Міжнародна науково-практична конференція «Ідеї К.Д. Ушинського в сучасній педагогіці», присвячена 190-й річниці від дня народження вченого, дасть змогу не тільки розглянути питання історико-педагогічного знання, а й визначити важливі аспекти сучасних модернізаційних освітніх процесів, спрямованих на розвиток особистості.

Джерела

1. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. Т. 5 / К.Д. Ушинский ; сост. С.Ф. Егоров. — М. : Педагогика, 1990. — 528 с.

В статье акцентируется внимание на системообразующей идее всей педагогики К. Ушинского — развитии человека. Освещены подходы ученого к пониманию этого феномена, степень изучения современными исследователями его научных трудов и актуальность проблемы в условиях модернизации национальной системы образования.

Ключевые слова: развитие человека, модернизация, физическое совершенствование, умственное совершенствование, нравственное совершенствование.

The article focuses on the system-creating idea of K. Ushynskiy's pedagogics — human development. It highlights scientist's approaches to this phenomenon understanding, the level of studying the scientific heritage of a scholar and actuality of a problem in the context of national education modernization.

Key words: human development, modernization, physical improvement, mental improvement, moral improvement.